

der at sige, at den let bliver en lige så hård og ubønhørlig strategi som den de militante islamister benytter sig af – og hvad blev der så af det demokrati, som Broder jo netop forsvarer som europæisk adelsmærke?

Følger vi Broders strategi til ende om at sætte hårdt mod hårdt, vil vi ganske givet opleve, at han får ret i sin profeti, nemlig at vi med muhammedkrisen kun har set toppen af isbjerget, hvad angår konflikter med den islamiske verden. Er det det vi vil? Det er det spørgsmål, man bør stille sig selv og med rette kan stille Broder. Deskalation er i hvert fald ikke noget der står højt på hans liste.

Et sted i bogen henviser Broder til den tidligere tyske kansler og SPD-politiker Helmut Schmidt og citerer hans svar på, hvordan vi i den vestlige verden skal forholde os til Iran og præsident Ahmadinejads påfund: "*Vi burde være mere tålmodige, og især USA burde holde sig mere tilbage*" (s.77). Dette udsagn er måske i virkeligheden ikke så tosset, som Broder gerne vil gøre det til, nemlig som et ærkeeksempel på *appeasement*. Måske ligger der en del fornuft i at tage den med ro og ganske enkelt holde sig tilbage, når islamistiske grupper og ledere fremturer. Broders strategi med at sætte hårdt mod hårdt har i hvert fald én helt åbenlys konsekvens, nemlig den at de islamistiske grupper får masser af bevågenhed og opmærksomhed, den PR, der i høj grad er deres eksistensgrundlag. En *appeasement*-holdning, som fx den Helmut Schmidt udtrykker, er i øje-

blikket vort bedste våben mod fanatiske gruppers fanatiske fremturen. Og så satiren og humoren. Den må vi ikke glemme. Her er vi så tilbage ved karikaturstriden, som vi stadig heftigt diskuterer.

Rikke Louise Peters

Middelalderen rehabiliteret

Steffen Heiberg: En ny begyndelse – Europas Kulturhistorie i middelalderen. Gads forlag, 528 sider, 399 kr.

Der hersker et utal af om myter vedrørende middelalderen. Man kan sige, middelalderen har ikke haft det let. Siden renæssancen - der var storproducent af nedgørende myter og bestemmelser angående den umiddelbart forudgående tid (den mørke tid, som det hed), op igennem oplysningstiden, med et kort afbræk i romantikken, hvor fænomenet middelalder blev romantiseret og myternes antal samt forvredne indhold ikke blev mindre, frem igennem 1800tallet, da renæssancesværmeriet tog til i en indtil da uset grad hen imod slutningen af århundredet og hermed også nedgøringen af den forudgående mørke tid frem til nazismens ideologi, der med Reichsführer-SS Heinrich Himmler i spidsen til gengæld i egen optik og ønsketænkning dyrkede middelalderen som den rene guldalder, for så selvfølgelig efter nazismens fald atter at blive betragtet negativt, ofte i forlængelse af just nazismens groteske phantasmer - har middelalderen været Prügelknabe i den vestlige offentlighed. Holdningen

er så indgroet, at når der i dag skal siges noget rigtigt stærkt og afstandtagende om islamister, da bruges gang på gang udtrykket, at de er lige så formørkede i deres synspunkter, tankegang og handlinger, som det man mødte i den mørke middelalder. Men det holder ikke, og hvis man skulle være i tvivl, kan man læse Steffen Heibergs bog om middelalderen. Den kan dog også læses uafhængig heraf.

Historiske epoker er konstruktioner, men nødvendige for at organisere stoffet og få hold på det. Det gælder selvfølgelig også den såkaldte middelalder. Der hersker enighed om, at den begynder efter romerrigets undergang – der så til gengæld kan være lidt vanskeligt at tidsfæste helt skarpt, da undergangen trak ud. Rom blev første gang for alvor plyndret i 410, og plyndringerne fortsatte helt ind i 500-tallet. Men siger vi, at epoken begyndte omkring 500 efter vor tidsregnings begyndelse, er sagen rimelig uproblematisk. S. Heiberg lader middelalderen løbe mod enden i 1300-tallet: her dukker der nye toner frem med Dante og Petrarca og her går Rom endnu en gang under. I andre optikker lader man fasen eller epoken løbe helt frem til tyrkernes erobring af det byzantiske rige i 1453. Hvor om al ting er, vi har en epoke, der varer omkring 1000 år.

Heiberg har givet bogen titlen: ”En ny begyndelse” og hermed skal der forstås to ting, dels at en ny epoke tog sin begyndelse: fra oldtid til middelalder. Og dels var der en bevægelse fra en middelhavskultur til en europæisk

kultur. Som der gøres opmærksom på i bogen var det vi kalder oldtiden stort set, i hvert fald når vi taler om oldtidens kultur, en middelhavskultur. Det nye der sker efter romerrigets sammenbrud er fremkomsten af Europa; og da perioden lakker mod slutningen har vi ikke bare fået den nordlige del af dette område ud af jordhulerne og vikingeborgene, men vi har internt i området fået kimene til de stater, som senere blev til de stater, som i dag udgør Europa. Med andre ord: middelalderen er den egentlige formative periode for Europa. Og alene som sådan, burde den have en helt anden status end den gængse.

En epoke på 1000 år – 1000 år uden et bad, som det så smukt hed hos renaissancehumanisterne – hvordan griber man en sådan sag an? Overordnet kaldes redegørelsen for en kulturhistorie, der bestemmes således: ”Her skal det forstås som et forsøg på at indkredse de sociale, mentale og kulturelle processer, der satte deres præg på Europa i middelalderen. Hensigten er at beskrive fænomenerne i sammenhæng og afdække, hvordan de var forbundne. I centrum står identitetsskabende adfærdsmønstre. Forudsætningen for, at en kultur lever videre, er at identiteten bliver nedarvet og gendannet i hver ny generation. Enhver kultur og ethvert samfund har derfor brug for myter, der placerer den enkelte i en sammenhæng. Myterne er indlejret i religiøse ritualer, sociale vaner, arkitekturmonumenter, digtning, håndværksmæssige traditioner, politi-

ske ideer mm. Politisk begivenheds-historie falder uden for bogens sigte, derimod er der gjort meget ud af de forestillinger og ideer, som påvirkede det politiske forløb” (s.9).

Fremstillingen er et heldigt miks af kronologi og tematik. Heiberg starter med romerrigetets undergang og lader så fremstillingen løbe kronologisk via tematikker såsom: romere og germanere, civilisation og kristendom, handel, vikinger og slaver, menneske og miljø, byerne, Vest og Øst, kristendom og samfund, tro og viden, høvisk kultur, kvinderoller og mange flere. Fremstillingsniveauer er båret af kvalitet i alle temaer.

Helt overordnet er mange af temaerne selvfølgelig præget af, at det nye ved den europæiske kultur i modsætning til den forudgående middehavskultur er kristendommens indvirkning, herunder ikke mindst det forhold, at i hele perioden er der kampen mellem kristen forsøg på indflydelse og så aristokratiet og ikke at glemme kejseren, for slet ikke at nævne, at i mere end 500 år var den romerske kirke eneste ordensstiftende institution i området. Til det religiøse kommer en god fremstilling af forholdet mellem det romersk kristne i Vest og det byzantisk-ortodokse i Øst samt relationerne mellem begge indbyrdes og deres respektive forhold til islam. Knyttet hertil er der oplysende fremstillinger af retstænkningen og de forskellige praksisser for retsforhold: romerret, kanonisk ret, sædvaneret samt østlig islambestemt ret. En sjov

detalje kommer frem i forbindelse hermed. Heiberg gør opmærksom på at kvindens status og rolle i Europa (fra og med senmiddelalderen) er en helt anden og mere attraktiv end i øst – hvilket hverken skyldes kristendom eller humane teorier, men derimod arveforhold. Det var ikke kvinden som individ, men derimod kvinden som arvemæssigt pant, der skabte forudsætningen for, at kvindernes rolle i Vesten i dag ser noget anderledes ud end i øst.

Større teknologiske nydannelser kommenteres også: det mekaniske ur, hjulploven, briller og vandmøller, her til nye våben (armbrøst) og krigsførelsesstrategier - jo, der er nok af nyt. Og måske er det også i hvert fald en nyhed, at middelalderen mindst lige så meget som renæssancen dyrkede oldtidens kultur. Det kommer overvældende til udtryk i arkitekturen, der i bogen vies stor opmærksomhed.

Angående det sidste er det et af punkterne i bogen, som kan virke lettere irriterende: især gennemgange af romersk arkitektur har til tider karakter af en guide a la ”Turen går til Rom”. Detaljeringsgraden er stor, for stor.

En anden indvending, der nok vejer tungere, er den, at til trods for, at rigtig meget i middelalderen so oder so er præget af fusionen mellem kristendom og antik kultur tilsat de nye problemer, som tiden selv skabte og til dels løste, er fremstillingen af relationerne mellem filosofi (græsk-romersk) og kristendom underlig uskarp. Det

er ikke fordi den egentlig er underbetonet, men problemet ligger i, at det aldrig gøres klart, at i udgangspunktet stod teologien (den, om man vil, autoritative udlægning af, hvad kristendommen egentlig gik ud på) overfor en nærmest umulig opgave: den skulle støttet af et vokabular og en tankeform, der var hentet fra græsk og romersk filosofi – andet intellektuelt redskab havde man ikke klargøre og præcisere, hvad kristendommens grundantagelser, dens dogmer, gik ud på. Opgaven var næsten uoverkommelig, for den græsk-romerske filosofi havde en helt anden ontologi end kristendommen: her var verden ikke skabt, så lidt som ”intet” fandtes. Men i kristendommen skabte Gud himlen og jorden ud af intet. Problemet var ikke først og fremmest – som det fremstilles – et problem omhandlende forholdet mellem tro og viden. Det var det også, men dybest set handlede det om at tilpasse det filosofiske vokabular, der var tænkt ind i en helt anden ontologi til kristendommen: det kom der en græsk-romersk teologi ud af, som Luther en del år senere forsøgte at rette op på, lige som der kom en kristen Platon ud af det.

At bogen er en kulturhistorisk fremstilling, defineret som ovenfor citeret, kommer også til udtryk i et i øvrigt omfattende register til slut i bogen. Skønt registeret er omfattende, består det næsten udelukkende af personnavne og steder samt enkelte begivenheder – abstrakte begreber er sjældne.

Men summa: det er en virkelig god og informativ bog, der taler et klart og velskrevet sprog, hvor tolkningerne er fint legeret med realia og aldrig kommer helt ud af kontrol eller bliver fritsvævende.

Hans Jørgen Schanz

Rundt om en klassiker

David Bygge og Peter Aaboe Sørensen (red.): *Livtag med Den etiske fordring*, Århus: Klim 2007, 263 s., 249 kr.

Hensigten med antologien *Livtag med Den etiske fordring* er at imødekomme den store interesse for Løgstrups etiske hovedværk, som har været der fra bogen udkom første gang i 1956. Løgstrups tanker om tilliden som det bærende i tilværelsen, hans pegen på interdependensen som et grundvilkår, beskrevet med den rammende formulering, at vi altid ”holder noget af det andet menneskes liv i vores hånd” og ikke mindst hans beskrivelse af den tavse, radikale, ensidige og uopfyldelige fordring, der giver sig af denne kendsgerning, har til stadighed interesseret både lægfolk og fagfolk på universiteter, seminarier, sygeplejeskoler, højskolekurser mv., både herhjemme og i udlandet.

Denne hensigt indfries til fulde; som læser tilskyndes man simpelthen til at (gen)læse *Den etiske fordring*. Antologien formår at gøre opmærksom på *Den etiske fordrings* bredde, dybde, originalitet og langtidsholdbarhed ved artiklernes evne til enten at zoome ind på enkelte temaer eller afsnit fra bogen eller at